

Maciej Kaliski*, Zdzisław Jedynak**

CZYNNIKI KSZTAŁTUJĄCE CENY ROPY NAFTOWEJ NA ŚWIECIE W 2009 ROKU

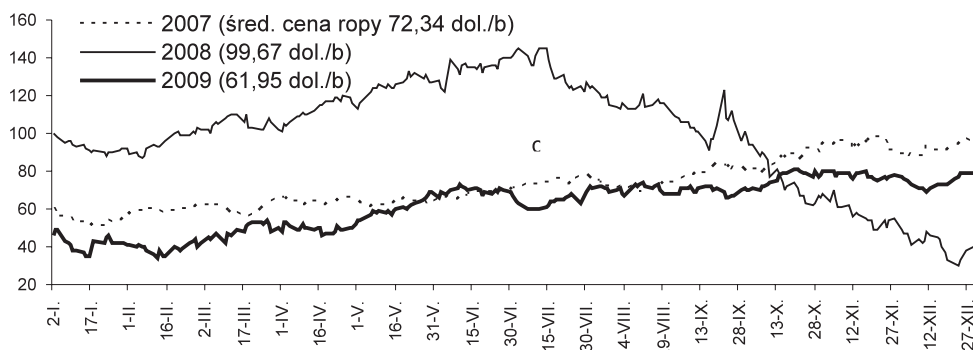
1. CENY, WPŁYW POPYTU I PODAŻY

W ostatnich latach ceny ropy naftowej w świecie wykazują nieprzewidywalny i najczęściej bardzo dynamiczny wzrost. Ponadto pomimo różnic w kosztach jej wydobycia i jakości odnotowuje się konwersję cen pomiędzy podstawowymi jej gatunkami. 31 grudnia 2001 r. na nowojorskiej giełdzie notowania dla ropy West Texas Intermediate (WTI) wyniosły zaledwie 19,96 dolarów za baryłkę (dol./b). Natomiast już w lutym-wrześniu 2008 r. jej wartość kształtowała się powyżej 100 dol./b, 3 lipca wyznaczając maksimum 145,31 dol./b [9]. Jednak z końcem roku, pod presją spadającego popytu, odnotowano długo oczekiwany, znaczny spadek jej wartości poniżej 40 dol./b. W tym czasie według dostępnych prognoz na rok 2009 średnia cena ropy miała kształtować się w przedziale 40–50 dol./b. Przyjęte założenia tradycyjnie okazały się nieprawidłowe. Należy podkreślić, że istniało poważne zagrożenie celowego ograniczenia dostaw tego surowca na światowe rynki. W roku 2009 średnia cena ropy WTI wyniosła 61,95 dol./b. Przez cały analizowany okres wykazywała wzrost, osiągając 31 grudnia 2009 r. 79,39 dol./b [9]. Podsumowując obecnie „nie ma się pewności, czy obserwuje się historię notowań tego surowca, czy też śledzi się dzieje świata z jego perspektywy” [6]. Ceny jej w latach 2007–2009 przedstawiono na rysunku 1, a jej średni poziom miesięczny w roku 2009 w tabeli 1.

Ropa naftowa to surowiec o ograniczonej dostępności, którego zasoby nie pozwalają na pełne zaspokojenie wszystkich zgłaszanych na nią potrzeb. Z jednej strony wynika to z nieograniczonych i stale wzrastających potrzeb paliwowych człowieka. Większość obszarów użytkowania produktów ropopochodnych nie posiada „samodzielnych” zamienników. Inaczej, nie można ich zastąpić innym rozwiązaniem bez wzrostu kosztów funkcjonowania danego państwa. Z drugiej, jest efektem ograniczonej ilości zasobów ropy, które mogą być dostarczone w danym miejscu i czasie. W konsekwencji tego rozbieżność, jaka występuje na rynku pomiędzy stanem pożądanym (wyznaczonym przez potrzeby), a rzeczywistym (dostawy), jest bardzo ważnym czynnikiem wpływającym m.in. na wysokość ceny tego surowca [4].

* Wydział Wiertnictwa, Nafty i Gazu AGH, Kraków; Departament Ropy i Gazu Ministerstwa Gospodarki

** Wydział Zarządzania PR, Rzeszów

Rys. 1. Ceny ropy naftowej WTI w latach 2007–2009 [dol./b] [9]

Tabela 1

Średnie miesięczne ceny ropy naftowej w roku 2009 [dol./b] [7, 9]

Ropa naftowa	2009												
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Śr.
WTI	41,75	39,09	47,94	49,65	59,03	69,64	64,15	71,05	69,41	75,72	77,99	74,47	61,95
Brent	43,44	43,32	46,54	50,18	57,30	68,61	64,44	72,51	67,65	72,77	76,66	74,46	61,74
Koszyk OPEC	41,52	41,35	45,78	50,20	56,98	68,36	64,59	71,35	67,17	72,67	76,29	74,01	60,85

Zapotrzebowanie na ropę kształtowane jest w znacznym stopniu pod wpływem zmian jakie zachodzą w otoczeniu pozasektorowym. Obserwuje się ścisły związek pomiędzy wzrostem gospodarczym i jego strukturą a zgłaszanymi potrzebami naftowymi. Ponadto ważną rolę odgrywają: ceny pozostałych surowców energetycznych, dochody i wydatki gospodarstw domowych, liczba ludności i jej struktura wiekowa, geograficzne rozmieszczenia ludności oraz jej migracja, turystyka, inwestycje czy zmiany w zakresie wykorzystania środków transportu. Ukształtowana relacja wynika ze strategicznej roli tego surowca, który tworzy podstawy dla prawidłowego rozwoju życia społeczno-gospodarczego. Należy podkreślić, że obecnie państwa uprzemysłowione zgłaszają ponad połowę światowych potrzeb na ropę. Dlatego w ostatnich latach silne ożywienie gospodarcze w krajach wschodzących określiło dodatkowy, znaczny na nią popyt, równoległe tworząc dla jej dostawców rynek alternatywny. Natomiast krótkotrwałe i niewielkie wahania w ciągu roku w jej wykorzystaniu mają charakter sezonowy. W okresie letnim związane są ze wzrostem użytkowania paliw w transporcie dla celów turystycznych, zaś w zimowym grzewczych. W związku z tym gromadzone zapasy tego surowca w krajach uprzemysłowionych pozwalają zapewnić stabilizację na rynku.

Ograniczenia w dostępie do ropy z jednej strony odnoszą się bezpośrednio do rzeczywistej wielkości posiadanych jej zasobów. Struktura ich rozmieszczenia w świecie jest bar-

dzo nierównomierna i skoncentrowana. Największe złoża tego surowca występują w państwach słabo rozwiniętych, borykających się niekiedy z poważnymi problemami społeczno-politycznymi, zaś ich gospodarka w znacznym stopniu uzależniona jest od handlu tym surowcem. Natomiast kraje uprzemysłowione oraz charakteryzujące się wysoką dynamiką rozwojową posiadają najczęściej ograniczone zasoby ropy w stosunku do potrzeb. Z drugiej strony ograniczenia są efektem zjawisk wewnętrznych oraz zewnętrznych. Wewnętrzne związane są z zasobami, które są do dyspozycji uczestników rynku, tj.: ludzimi, finansowymi czy rzeczowymi. Zewnętrzne obejmują wszystkie zjawiska występujące w otoczeniu: politycznym, prawnym i administracyjnym, społeczno-kulturowym, ekonomicznym i technologicznym.

2. CZYNNIKI KSZTAŁTUJĄCE POPYT I PODAŻ

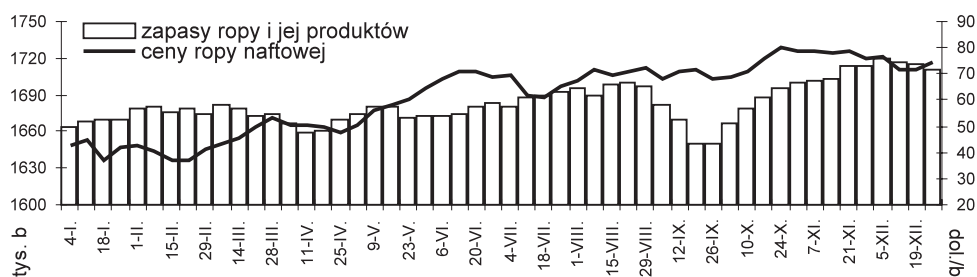
Światowe zapotrzebowanie na ropę naftową w roku 2009 wyniosło 84,9 miliona barełków dziennie (mln b/d). Należy podkreślić, że był to kolejny rok, w którym odnotowano jego spadek, tym razem znaczny o $-1,5\%$ (w roku 2008 $-0,3\%$). Istotny wpływ na uzyskany wynik miał ujemny przyrost potrzeb naftowych w krajach Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) $-4,4\%$ (w roku 2008 $-3,2\%$) oraz byłego Związku Radzieckiego (b.ZSRR) $-7,1\%$ (w roku 2008 $2,4\%$). W Stanach Zjednoczonych (około 20% światowej konsumpcji ropy) odnotowano $-4,0\%$ (w roku 2008 $-5,7\%$). Natomiast dodatni, znaczny ich wzrost wystąpił głównie w państwach Azji Południowej i Wschodniej w Chinach $7,5\%$ (w roku 2008 $3,9\%$), zaś Indiach $5,4\%$ ($4,3\%$) [10]. Średnie dzienne zapotrzebowanie na ropę w świecie w latach 2007–2010 przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 2

Średnie dzienne zapotrzebowanie na ropę naftową w świecie w latach 2007–2010 [mln b/d] [10]

Nazwa	2007	2008	2009				2009	2010
			I	II	III	IV		
Kraje OECD, w tym:	49,2	47,6	46,6	44,4	45,0	45,9	45,5	45,5
Ameryka Północna	25,5	24,2	23,5	22,9	23,3	23,4	23,3	23,4
Europa	15,3	15,3	14,9	14,2	14,5	14,7	14,6	14,6
Azja Pł. i Wsch.	8,4	8,1	8,1	7,3	7,3	7,9	7,7	7,5
Pozostałe, w tym:	37,3	38,6	37,9	39,7	40,3	39,8	39,4	40,9
b.ZSRR	4,1	4,2	3,9	3,8	4,0	4,0	3,9	4,1
Europa	0,8	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7
Chiny	7,6	7,9	7,7	8,6	8,8	8,8	8,5	8,8
Poz. Kraje Azji Pł. i Wsch.	9,5	9,7	9,9	10,1	9,7	9,9	9,9	10,2
Ameryka Łacińska	5,7	5,9	5,8	6,0	6,1	6,1	6,0	6,2
Bliski Wschód	6,5	7,1	6,7	7,3	7,8	7,1	7,2	7,5
Afryka	3,1	3,2	3,2	3,2	3,2	3,3	3,2	3,3
Świat	86,5	86,2	84,5	84,1	85,3	85,7	84,9	86,3

Zmiany w wielkości wykorzystania tego surowca wpłynęły na wzrost jego zapasów w krajach OECD. W Stanach Zjednoczonych w ciągu zaledwie kilku miesięcy odnotowano najwyższy od 19 lata przyrost jego rezerw. (Porównanie ceny ropy WTI z wielkością jej zapasów w Stanach Zjednoczonych w roku 2009 przedstawiono na rys. 2). Taka sytuacja z początkiem analizowanego okresu wywołana była utrzymującym się od roku 2008 światowym kryzysem, którego skutki okazały się głębsze niż pierwotnie zakładano. Według Fared Zakaria genezę kryzysu można było upatrywać w dwóch obszarach. Po pierwsze „zglobalizowaliśmy gospodarki narodowe (...), jednak nasza polityka pozostaje całkowicie narodowa” [2]. Po drugie „jest jeszcze jeden istotny aspekt dzisiejszego kryzysu moralnego. To kryzys tradycyjnej etyki kapitalizmu, który leży u podstaw naszych obecnych problemów” [2]. W związku z tym „kryzys finansowy, narastająca recesja, protekcyjnizm, a także egoistyczne poczynania państw stanowią wręcz idealne tworzywo dla światowych kryzysów gospodarczych” [8]. Jednak od połowy analizowanego roku zaczęły pojawiać się coraz bardziej optymistyczne publikacje sugerujące, że światowa gospodarka ma najgorsze za sobą. Ponadto odnotowywano przyrost potrzeb naftowych. Informacje te w znacznym stopniu przyczyniały się do wzrostu ceny ropy. W roku 2009 światowy wzrost gospodarczy wyniósł $-0,9\%$ (w roku 2008 $3,8\%$). W Stanach Zjednoczonych ukształtował się na bardzo niskim poziomie $-2,4\%$ ($1,1\%$), a efekt tego równolegle pojawił się w Unii Europejskiej $-3,9\%$ ($0,8\%$) oraz Japonii $-5,3\%$ ($-0,7\%$) [7]. Natomiast liderami rozwoju, pomimo silnego uzależnienia od amerykańskiego konsumenta [3], pozostały Chiny, gdzie wskaźnik ten wyniósł $8,7\%$ ($9,0\%$) oraz Indie $6,2\%$ ($6,6\%$) [9].

Rys. 2. Porównanie ceny ropy naftowej WTI [dol./b] z poziomem zapasów ropy i produktów naftowych w roku 2009 w Stanach Zjednoczonych [tys. b] [9]

Wydobycie ropy naftowej w świecie w roku 2009 wyniosło 84,9 mln b/d, co w porównaniu do poprzedniego oznaczało to spadek o $1,8\%$ (w roku 2008 wzrost o $1,0\%$) [9]. Produkcja była skoncentrowana w OPEC w około 40% oraz b. ZSRR 15% . Najwyższy jej poziom odnotowano w Arabii Saudyjskiej 8,2 mln b/d, co stanowiło spadek o w porównaniu do roku poprzedniego $1,2\%$ i Rosji 9,9 mln b/d wzrost o $1,0\%$ [9]. Średnią dzienną podaż ropy w świecie w latach 2007–2010 przedstawiono w tabeli 3.

W styczniu 2009 r. zostały zaost్రzone przez OPEC limity wydobywania ropy (o 4,2 mln b/d z poziomu września 2008 r.). Tym razem ograniczenie produkcji odnosiło się do rzeczywistej jej wielkości. Sytuację tą w znacznym stopniu wykorzystwała Rosja.

Tabela 3

Średnie dzienne wydobycie ropy naftowej w świecie w latach 2007–2010 [mln b/d] [10]

WYDOBYCIE	2007	2008	2009				2009	2010
			I	II	III	IV		
Kraje OECD, w tym:	19,9	19,3	19,7	19,0	19,1	19,4	19,3	18,7
Ameryka Północna	14,3	13,9	14,2	13,9	14,2	14,3	14,1	13,9
Europa	5,0	4,8	4,9	4,5	4,2	4,4	4,5	4,0
Azja Pł. i Wsch.	0,6	0,6	0,7	0,6	0,7	0,7	0,7	0,8
OPEC, w tym:	34,7	35,8	33,1	33,2	33,9	34,1	33,6	–
Ropa naftowa	30,3	31,2	28,5	28,5	28,8	29,0	28,7	–
NGLs	4,4	4,5	4,6	4,7	5,0	5,2	4,9	–
Pozostałe, w tym:	28,5	28,7	29,0	29,2	29,4	29,7	29,3	30,3
b.ZSRR	12,8	12,8	13,0	13,2	13,4	13,5	13,3	13,6
Europa	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Chiny	3,7	3,8	3,7	3,8	3,8	3,9	3,8	4,0
Poz. kraje Azja Pł. i Wsch.	3,7	3,6	3,6	3,6	3,6	3,6	3,6	3,7
Ameryka Łacińska	3,9	4,1	4,3	4,3	4,3	4,4	4,3	4,6
Bliski Wschód	1,7	1,6	1,7	1,7	1,7	1,6	1,6	1,6
Afryka	2,6	2,6	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,4
Pozostałe (w tym straty)	2,5	2,7	2,6	2,6	2,7	2,8	2,7	–
Świat	85,6	86,5	84,4	84,0	85,1	86,0	84,9	–

Celem decyzji kartelu stała się chęć zrównoważenie podaży tego surowca z gwałtownie malejącym jego wykorzystaniem, a tym samym zahamowaniem spadku jego ceny. Ponadto działania te argumentowano wzrastającą nieopłacalnością wydobycia ropy. Obecnie niepokojącym zjawiskiem jest bardzo niska dynamika wzrostu ilości dostępnych złóż ropy naftowej oraz kosztów całego procesu jej pozyskania. Wysokie wahania, a tym samym niepewność, co do przyszłej jej wartości oraz spowolnienie światowej gospodarki znacznie ogranicza realizację przyjętych projektów inwestycyjnych. Dlatego gdy skutki kryzysu zaczęły być mniej odczuwalne, może okazać się, że wydobycie tego surowca będzie kształtować się na równym poziomie w stosunku do nowych, wyższych potrzeb. W rezultacie tego ropa naftowa znów będzie atrakcyjną lokatą gwarantującą szybkie dochody, co w przyszłości może oznaczać powrót jego ceny nawet z roku 2008.

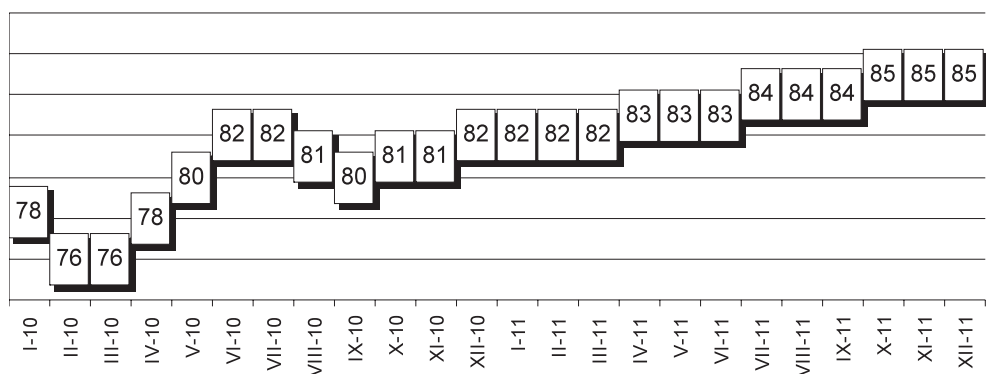
Ropa jako produkt o ograniczonej dostępności stała się narzędziem umożliwiającym realizację celów polityki krajowej i zagranicznej. Sektor energetyczny (w tym naftowy), ze względu na strategiczne znaczenie zarówno dla odbiorcy, jak i dostawcy, ma najczęściej

charakter państwowy. W ciągu zaledwie kilku ostatnich lat wysokie ceny tego surowca, a w konsekwencji uzyskane dochody, pozwoliły na poprawę sytuacji gospodarczej jego producentów oraz umocnienie ich pozycji w świecie. Stały się źródłem dominacji, a tym samym dostarczyły realnych możliwości podporządkowania sobie innych państw. Przykładem tego są wydarzenia z początku roku 2007 spór „naftowy” pomiędzy Białorusią a Rosją, czy w roku 2009 „gazowy” pomiędzy Rosją i Ukrainą. Należy podkreślić, że konflikty te uwidoczniły brak solidarności energetycznej w Unii Europejskiej. Ponadto w minionym okresie niepewna sytuacja wciąż utrzymywała się w regionie Bliskiego Wschodu, Afryce Zachodniej, Wenezueli czy b. ZSRR. Większość tych zdarzeń na stałe znalazła już swoje miejsce w cenach ropy. Jednak nadal zakłócenia w obszarze naftowym, które mogły w znacznym stopniu ograniczyć jej dostawy wywoływały gwałtowne reakcje na światowych giełdach towarowych. Niektórzy twierdzili, że to emocje biorą górę nad zachowaniem racjonalnym. Jednak trzeba szukać odpowiedzi w konsekwencji utraty dostępu do zasobów ropy naftowej. Taka sytuacja doprowadziła do nasilenia niekorzystnych dla jej odbiorców zjawisk spekulacyjnych, co oznaczało znaczny, „sztuczny” wzrost jej wartości [5].

3. PROGNOZA NA LATA 2010–2011

Według krótkookresowych prognoz sporządzonych w lutym 2010 r. przez Departament Energii w Stanach Zjednoczonych średnia cena ropy naftowej w roku 2010 wyniesie 79,78 dol./b, a w roku 2011 83,50 dol./b [9]. Przyjęte założenia należy traktować jako jeden z możliwych scenariuszy zdarzeń. Obecnie bardzo trudno w sposób jednoznaczny określić, jak będą zachowywać się ceny tego surowca. Analitycy wykazują znaczną różnicę w ocenie otoczenia zarówno sektorowego, jak i pozasektorowego. Dlatego istnieją uzasadnione wątpliwości co do słuszności przyszłych założeń. Zgodnie ze słowami Lehman Brothers „jeśli jednak jest jakaś prawdziwa lekcja z tego kryzysu, to brzmi ona następująco: ekonomia nie ma zbyt wiele wspólnego z przewidywaniem przyszłości. Od pewności, że świat jest w gruncie rzeczy przewidywalny, doszliśmy do przekonania, że jego bieg wyznaczają rzadkie i nagłe zmiany, których nikt nie jest w stanie przewidzieć” [1]. Taka sytuacja prowadzi do braku prawidłowego rozpoznania zmian zachodzących na rynku naftowym, a tym samym wiąże się z podejmowaniem decyzji w warunkach bardzo dużej niepewności [5]. Ceny ropy w latach 2010–2011 przedstawiono na rysunku 3.

W prognozowanym okresie ceny ropy naftowej będą nadal w znacznym stopniu uzależniona od wielkości zgłaszanych potrzeb na ten surowiec oraz możliwości jego dostarczenia. Niedoskonałość konkurencji w tym sektorze sprawiać będzie, że jedynie groźba pojawienia się zakłóceń w jego dostawach będzie impulsem do spekulacji na giełdach towarowych. Dlatego ważna staje się postawa graczy giełdowych, inaczej ich skłonność do podjęcia nowego ryzyka. Z drugiej strony w długim okresie może okazać się, że ucieczka od rzeczywistości nie jest już możliwa. W roku 2010 według Międzynarodowej Agencji Energetyki (MAE) światowe zapotrzebowanie na ropę wyniesie 86,3 mln b/d [10]. Obserwowany spadek potrzeb będzie nadal efektem skutków kryzysu finansów, demokracji, globalizacji i etyki.

Rys. 3. Prognoza na lata 2010–2011 średniej miesięcznej ceny ropy naftowej WTI [dol./b] (prognoza z II.2010 r.) [9]

Dlatego według Fareed Zakaria „bez względu na to jakie reformy wdrożymy, okażą się one niewystarczające, jeśli zabraknie nam zdrowego rozsądku, właściwych osądów i standardów etycznych” [2]. Wzrost gospodarczy zgodnie z założeniami OPEC w roku 2010 osiągnie 3,4%, Stanach Zjednoczonych 2,5%, Unii Europejskiej 0,6%, Japonii 1,1%. Równoległe nadal najszybciej rozwijająca się gospodarka umiejscowiona będzie w Chinach 9,1% oraz Indiach 7,0% [7].

W roku 2010 podaż ropy naftowej poza OPEC według danych MAE ukształtuje się na poziomie 51,5 mln b/d [10]. Dlatego tradycyjnie najważniejszą rolę odgrywać będzie produkcja z OPEC oraz b. ZSRR. W związku z tym istotna staje się skłonność kartelu do wprowadzenia dodatkowych ograniczeń podaży obecnie nic na to nie wskazuje. Jednak gdy ceny ropy zaczną dramatycznie spadać można spodziewać się niekorzystnych dla odbiorców decyzji. Ponadto surowiec ten nadal wykorzystywany będzie jako główny argument w negocjacjach pomiędzy uczestnikami rynku. Wywoływać będzie negatywne emocje, których konsekwencję bezpośrednio odczuje społeczeństwo krajów naftowych. W związku z tym w nadchodzących latach punktem wyjścia i zarazem kierunkiem działań odbiorców będzie dążenie do pełnego zaspokojenia bieżących i perspektywicznych potrzeb naftowych. Istota ich będzie wyrażać się niekiedy w skrajnym tworzeniu jednostronnie sprzyjającym warunkom. Dlatego nic nie wskazuje na złagodzenie obecnie trwających, licznych konfliktów, w których w znacznym stopniu uczestniczą najwięksi odbiorcy tego surowca.

4. WNIOSKI

Podsumowując można wskazać, że:

- ceny ropy naftowej nie zawsze były kształtowane przez mechanizmy rynkowe, występujące bariery w dostępie do jej zasobów przy wyrównanym wykorzystaniu produktów pochodnych do jej podaży sprawiło, że rynek łatwo poddaje się manipulacji,

- zachodzące w świecie dynamicznie zmiany wpływają na brak prawidłowego wyznaczenia przyszłej jej wartości, dlatego ciągła analiza i ocena otoczenia stanowi podstawę do zdefiniowania celów i działań dla całego sektora naftowego, przy równoległym uwzględnieniu pozostałych celów społeczno-gospodarczych,
- przyszłe działania odbiorców tego surowca powinny koncentrować się na: prawidłowym wyznaczeniu wielkości i struktury potrzeb naftowych, ich ukierunkowaniu, zrównoważeniu z możliwościami jego dostarczenia oraz tworzeniu prawidłowych warunków dla ich pełnego zaspokojenia.

LITERATURA

- [1] Brothers L.: *Kryzys finansowy kapitalizm marzeń*, Newsweek, nr 39/2009, 27 wrzesień, s. 60–61, 2009.
- [2] Fareed Z.: *Manifest kapitalistyczny*, Newsweek Polska, nr 28/2009, 12 lipiec, s. 43–44, 2009.
- [3] Ferguson N.: *Imperium kryzysu*, Sprawy Polityczne, nr 1(1), jesień, s. 6–11, 2009.
- [4] Kaliski M., Jedynak Z.: *Czynniki kształtujące ceny ropy naftowej w świecie w roku 2008*, Zeszyt Naukowy Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica „Wiertnictwo, Nafta, Gaz”, t. 26, z. 1–2, Kraków, czerwiec, s. 205–212, 2009.
- [5] Kaliski M., Jedynak Z., Szurlej A.: *Uwarunkowani rynku ropy naftowej. Wyzwania restrukturyzacyjne w obliczu globalnego kryzysu gospodarczego*, oprac. i red. nauk. Borowiecki R., Jaki A., Uniwersytet Ekonomiczny, Kraków s. 97–106, 2009.
- [6] Kowalski W.: *Ropa nadal rzędzi światem*, Miesięcznik kapitałowy, luty, s. 43–45, 2010.
- [7] Monthly Oil Market Report, 2009–2010. Organization of the Petroleum Exporting Countries, 1-12/2009, 1-2/2010. <http://www.opec.org>.
- [8] Müller H., Rickens Ch.: *Hazardowe gierki*, Manager Magazyn, nr 12 s. 66–71, 2008.
- [9] Official Energy Statistics from the Energy Information Administration U.S. 2010, February. <http://www.eia.doe.gov>.
- [10] Oil Market Report, 2010. International Energy Agency, February. <http://www.iea.org>.